

DOI: 10.32347/2786-7269.2024.10.30-51

УДК 728.84 (477. 8) «19-20»

Гнесь Ю.І.,

yurii.i.hnes@lpnu.ua, ORCID: 0009-0003-5555-8693,

Національний університет «Львівська політехніка»

ВІЛЛИ КУРОРТІВ ГАЛИЧИНИ І ЗАКАРПАТТЯ кін. XIX-сер. XX ст. ЯК ПРОВІСНИКИ СУЧАСНИХ РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОСЕЛЕНЬ

Проаналізовані історичні аналоги житлових курортних вілл, які стали провісниками нового сучасного типу рекреаційних мультиформатних поселень, зокрема для Західного регіону України. Основна увага даного дослідження зосереджена на віллах та міні-готелях, як одного складового елементу курорту, різного функціонального спрямування Галичини та Закарпаття кінця XIX – до середини XX ст.

Ключові слова: вілла, курорт, рекреація, рекреаційне поселення.

Постановка проблеми. Кінець XIX ст. ознаменувався бурхливим розвитком промисловості, будівництвом нових транспортних шляхів, в тому числі залізниць. Села та містечка, через які прокладали залізничну колію, отримували великі можливості розвитку. Не оминув цей процес і рекреаційно-курортну галузь: існуючі на той час Європейські курорти, до яких підходило залізничне сполучення, отримали нове дихання і значний потік відвідувачів. Відкривались нові курортно-рекреаційні території різного спрямування: медичні, санітарно-лікувальні, бальнеологічні, кліматичні, ландшафтно-рекреаційні напрямки. З'явилися цілком нові галузі рекреації для широких мас - активний піший гірський туризм з розгалуженою мережею туристичних притулків. Всі вони інтенсивно обростали усією необхідною інфраструктурою: житло (переважно малоповерхові вілли та міні-готелі), медично-лікувальні корпуси, господарські блоки, об'єкти ландшафтно-паркової інфраструктури, тощо. Зазвичай такі курортно-рекреаційні об'єкти розташовувались в гірській або передгірській місцевості, у місцях відкриття мінеральних вод, ропи, цілющих сірководневих джерел, лікувальних грязей, тощо. Деколи такі заклади могли з'явитись обабіч жвавих туристичних шляхів чи у цікавих етнографічно-колеритних районах.

Не оминули дані зміни міста і села західної України, землі, якої на той час входили до складу спочатку Австро-Угорщини та Румунії, а опісля 1918 року – Польщі, Чехословаччини, Румунії. За відносно короткий історичний період на цих землях з'явилась велика кількість цікавих в архітектурному плані

курортно-рекреаційних об'єктів. Особливий інтерес викликають тогочасні вілли та міні-готелі курортів, які на думку деяких сучасних дослідників стали предтечею архітектури житла сучасних рекреаційних поселень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні основи формування курортно-рекреаційних об'єктів в Галичині та Закарпатті висвітлено багатьма авторами, зокрема: Архітектура курортної забудови Трускавця XIX-XX ст. присвячена монографія Харчук Х. (Харчук Х., 2008). Рекреаційно-туристичні дестинації розглянуто у працях Божук Т.І. (Божук Т.І., 2014), 29. Савчук А. І. (Савчук А.І. 2016)., Панченко Т.Ф. (Панченко Т.Ф., 2009, 2015). Містобудівним основам просторового планування гірських рекреаційних територій (на прикладі Українських Карпат) присвячено дослідження Шульги Г.М., (Шульга Г.М., 2017.). Історичні аспекти формування міських поселень рекреаційного профілю в Українських Карпатах, висвітлено у праці Жирак Р.М, (Жирак, 2019); вплив етнографічних чинників на архітектурну організацію рекреаційного простору Гуцульщини розглянула Юрчишин Г.М. (Юрчишин Г.М., 2006). А також інші наукові спрямування цієї тематики представлені багатьма іншими галузями науки та дослідниками.

Не зважаючи на досить значну увагу науковців до даної проблематики, до тепер залишається відкритим питання, наскільки архітектура тогочасних курортно-рекреаційних об'єктів здійснила вплив на подальший розвиток архітектури у цій сфері. Зокрема наскільки цей вплив позначився на архітектурі нового для України виду курортів – мультиформатних рекреаційних поселень.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю виявлення чинників впливу на розвиток рекреаційно-курортних поселень в Українських Карпатах.

Метою даного дослідження є спроба висвітлити особливості архітектури вілл та міні-готелів як елементів курортно-рекреаційної інфраструктури у Західній. Україні кін. XIX- сер. XXст.

Об'єкт дослідження – вілли, міні-готелі та інше рекреаційне житло курортів та закладів рекреації, збудованих в період з кінця XIXст. до середини XX ст., на землях сучасної Галичини, Закарпаття та частково Буковини.

Методика дослідження – натурні обстеження, аналіз літератури, інтернет-джерел, друкованої періодики, монографій, публікацій.

Виклад основного матеріалу. Географія курортно-рекреаційних об'єктів на території сучасної Галичини та Закарпаття досить розлога, але варто виділити кілька центрів тяжіння, які зумовлені наявністю цілющих вод і особливих природно-кліматичних умов (рис.1).

КАРТА-СХЕМА РОЗТАШУВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЗХ. УКРАЇНИ кін. XIX-сер. XXст.

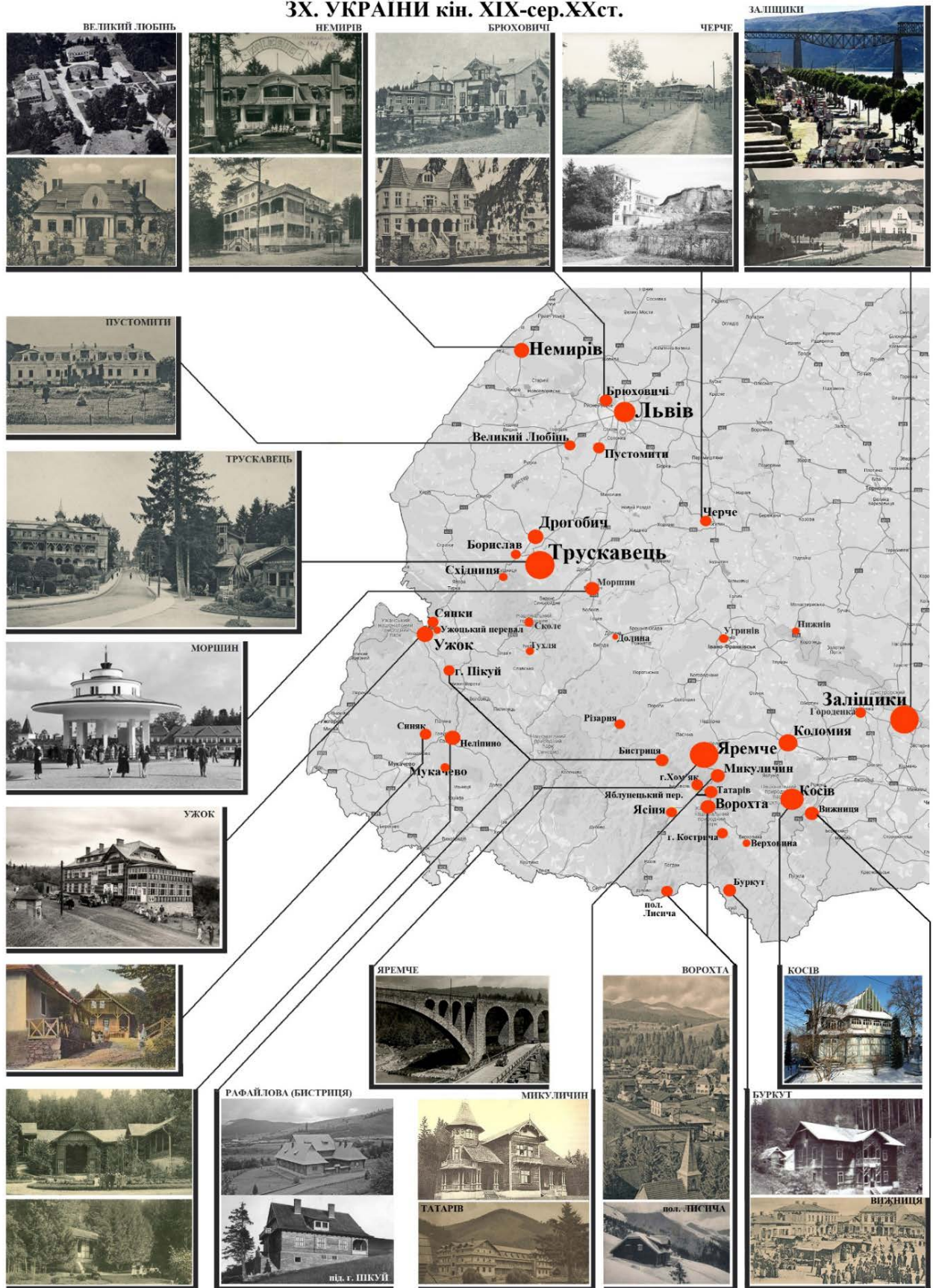

Рис. 1. Карта -схема локацій рекреаційної інфраструктури у Західній Україні кін. XIX- сер. XXст. (Опрацьовано автором)

Сірководневий курорт розлого розкинувся серед хвойних лісів у містечку Немирів на Львівщині (рис. 2-7). Заснований у 1814 році графом Ігнацієм Мошинським. На початках послугами оздоровниці могло скористатись до 200 осіб у сезон. Після того, як цілющість місцевих сірководневих вод була доведена науково, власники курорту збудували ряд ванн-купелів, декілька дерев'яних будинків для гостей, облаштували місця для забору питної води. За нових власників курорту - сім'ї Крузенштернів, побудовано театр та ряд корпусів санаторію.

НЕМИРІВ

Рис. 2. Немирів, 1930р. Пансіонат «Залієся». [2]

Рис. 3. Пансіонат Ясна. 1928р. [2]

Рис. 4. пансіонат «Лобзовьянка» 1925р. [2]

Рис. 5. Немирів курорт. Купальні, фото 1935 р. [3]

Рис. 6. Пансіонат «Софіївка». Фото 1935 р. [2]

Рис. 7. Готель «Девайтіс». Фото 1926 рр. [2]

Рис. 2-7. Курорт у м. Немирів на Львівщині

Відкривались нові мінеральні джерела, реконструювалися старі і будувалися нові вілли, ресторан, читальний зал, облаштовано поле для гри в

крикет, спортивно-гімнастичний майданчик, кегельбан, в одному з корпусів влаштовано бальний зал. На початок ХХ ст. пропускна спроможність курорту сягнула 700 осіб в сезон. У 30-тих роках ХХ ст. на курорті з'явилися нові вілли у стилі функціоналізму: «Лобзов'янка», «Варшавянка» та ін., новий ресторан і театр. Житлові номери санаторію були електрифіковані, добре обладнані і умебльовані, з продуманими інтер'єрами. Даний курорт цінувався у всіх верствах населення краю, оскільки був відносно дешевим.

Великий Любінь – один з найстаріший курортів України (рис. 9-11). Цілющі сірководневі джерела цієї місцини були відомі ще за часів польського короля Стефана Баторія в кінці ХVІ ст. Проте початком своєї діяльності як лікувальний курорт Великий Любінь став за часів графа Людвіка Яблоновського. У ці часи споруджено перші купелі, розпочали прийом гостей у місцевому палаці. Прокладання на поч. ХХст. через Великий Любінь залізничної гілки призвело до чергового значного розвитку курорту. На території закладу з'явилися нові спальні корпуси та вілли, реконструйовано центральний парк, змінено благоустрій території. На поч. ХХст. тут функціонував найбільший у Польщі заклад сірководневих купелей, який відвідувало до 2000 осіб в рік. Великий Любінь – один з найстаріший курортів України (рис. 9-11).

ВЕЛИКИЙ ЛЮБІНЬ

Рис. 9. Курорт Великий Любінь, 1931. [5]

Рис. 10. Курорт Великий Любінь, 1931. [5]

Рис. 11. Великий Любінь. Вілла в стилі функціоналізм [4]

Рис. 12. Великий Любінь. Вид на пансіонат з парку курорта [4]

Рис. 9-12. Курорт Великий Любінь, Львівщина

Черче – невеличке село при автодорозі Львів - Івано-Франківськ. Розташоване у дуже живописній місцині серед ярів, пагорбів, білих глиняних скель, пасм лісу та ставків. Проте відомим село стало завдяки своєму болоту, грязі якого мають ряд цілющих властивостей. Вони і розвинули цю місцевість до відомого бальнелогічного курорту(рис. 13-17). Особливого піднесення і розвитку курорт Черче набув у 20-30-і роки ХХст. Тоді тут зводять народний дім, декілька спальних корпусів. У 30-і роки розпочали будувати приватні вілли та пансіонати.

ЧЕРЧЕ

Рис. 13. Курорт Черче. Загальний вигляд [6]

Рис. 14. Вілла «Богданівка». 1938р. [8]

Рис. 15. Ресторация курорту, 1938р. [8]

Рис. 16. Курорт Черче. Корпус водолікарні [7]

Рис. 17. Курорт Черче. Водолікарня [6]

Рис. 13-17. Курорт у с. Черче, Івано-Франківська обл.

Однією з окрас курорту біла вілла «Богданівка», збудована у стилі функціоналізму по проекту відомого архітектора Р. Грицяя. З кожним роком зростала кількість туристів, це призвело до бурхливого будівництва приватного житла для відпочиваючих, але вже за межами санаторію. Розбудовується і навколишнє середовище, інфраструктура. Після другої світової війни, майже всі історичні будівлі курорту були знищені. Однак згодом курорт продовжив працювати проте, будучи, вже націоналізованим і перебудованим. Пізніше було збудовано декілька сучасних на той момент спальних корпусів, частина з яких функціонує до наших днів.

Трускавець є найбільш відомим лікувально-профілактичним курортом усієї України (рис. 18-21). Дивлячись зараз на масштаб курортної інфраструктури міста з його численними санаторіями, пансіонатами, театрами, водолікарнями, бюветами, ресторанами, віллами, готелями, приватною житловою інфраструктурою, тощо, важко собі уявити, що подібний, а може й більший розмах і розвиток був у місті сто років тому.

Початком формування курортної інфраструктури міста Трускавець прийнято вважати 1827р. Саме тоді австрійський уряд дав дозвіл на деякі прибудови до житлових будинків для прийому лікувальних процедур, на основі соляно-сірчаних ванн. Згідно кадастрових карт 1853 р. і 1856 р. формування курортної інфраструктури було на початковому етапі. На той час у місті вже була присутня водолікарня, готель та декілька вілл. У 1882р. курорт переходить у підпорядкування спілки польських шляхтичів, котрі одразу розпочали будівництво нової водолікарні з найпередовішими на той час технологіями бальнеології, та інгаляторій. Початок ХХ ст характеризується другим етапом локальної курортної забудови міста, будівництвом приватних вілл, міні-готелів і пансіонатів. У 1911р. розпочалась модернізація не тільки існуючих об'єктів нерухомості, а й глобальна розбудова курорту. Популяризація, притік інвестицій, суттєве збільшення кількості гостей, місто отримало завдяки вдалим містобудівним та господарсько-інженерним рішенням уряду: до міста було підведено залізничну колію Дрогобич-Трускавець, а опісля і сполучення зі Львовом, Варшавою, Краковом та іншими містами краю. У 1912р. збудовано електростанцію і продовжилась електрифікація закладів курортно-рекреаційного призначення; каналізування значної частини будівель міста; поступово втілений у життя проект благоустрою територій, парків та інших зон рекреації, озеленення і реалізація зовнішнього освітлення вулиць і прогулянкових алей.

Непоправної шкоди місту завдала перша світова війна. Руйнування, розграбовані вілли, водолікарні, ресторани, знищена інфраструктура повністю зупинила його розвиток аж до 1920р. Після розпаду Австро-Угорщини

територія Галичини опинилась у складі Польщі. У 1921 році розпочався третій етап спочатку відбудови, а опісля, і розбудови міста. Створений у ті часи генплан розвитку міста сприяв правильній і послідовній реконструкції.

Завершено формування парку, поява ряду нових вулиць, реалізовано рекреаційно-відпочинкову зону, спортивні майданчики, підведення трубопроводом мінеральної води. Загалом велика частина міста, а особливо центральна, яка розташована на горбистому рельєфі і є добре озеленена у ансамблі з каскадною забудовою історичних вілл, пансіонатів, рекреаційно-лікувальних закладів створюють мальовниче середовище малоповерхового Трускавця. (рис. 18,19,21).

ТРУСКАВЕЦЬ

Рис. 18. Курорт Трускавець. Центральна частина міста. Фото поч. ХХст. [9]

Рис. 19. Курорт Трускавець. Панорма міста. Фото поч. ХХст. [9]

Рис. 20. пляж на пд.-сх. Трускавця. Фото поч. ХХст. [10]

Рис. 21. Курорт Трускавець. Фото поч. ХХст. [11]

Рис. 18-21. Курорт у м. Трускавець.

ТРУСКАВЕЦЬ. Вілли міста в так званому «Швейцарському стилі». Кінець XIX-поч. XXст.

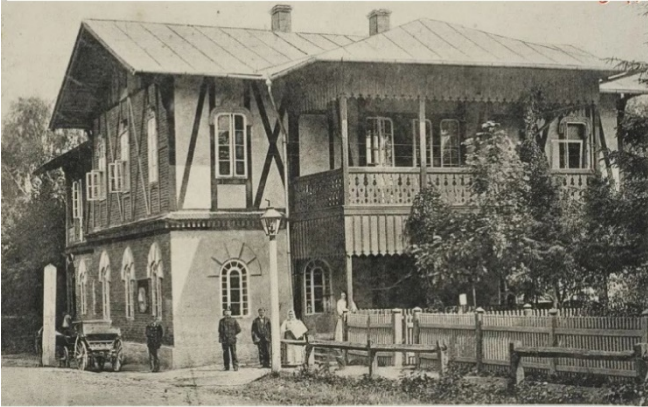

Рис. 22. Одна з найстаріших вілл Трускавця- вілла «Постій» 1843р. [12]

Рис. 23. Вілла «Саріуш», 1901р. [12]
Ознаки модерну з вкрапленнями «норвезького стилю»

Рис. 24. Вілла «Яніна», 1904р. Зруйнована. [13]

Рис. 25. Вілла «Погонь», 1912р. [12]

ТРУСКАВЕЦЬ. Вілли міста в так званому «Закопанському стилі». 1895-1920рр.

Рис. 26. Вілла «Софія». Фото Х. Харчук 1990р. [1]

Рис. 27. Вілла «Русалка». 1905р. [14]

Рис. 28. Вілла «Модрина» 1930-і рр. Фото Х. Харчук 1990р. [1]

Рис. 29. Вілла «Гопляна» 1925-29рр. Арх. Семковіч Я. [12]

Рис. 22-29. Вілли Трускавця кін. XIX поч. XX ст.

У 1920-30тих роках популярність курорту Трускавець зростає не тільки у Польщі, а й далеко за її межами. Великий вплив відпочиваючих змушує місцевих підприємців будувати все нові і нові вілли і пансіонати. Будується цілий ряд нових кам'яних, мурованих вілл та пансіонатів у стилі конструктивізму (рис. 30-35).

ТРУСКАВЕЦЬ. Вілли і інші будівлі міста в стилі функціоналізм 1920-1939рр.

Рис. 30. Вілла «Здоров'я» 1927-28рр. Фото Х. Харчук 1990р.

Рис. 31. Санаторій польських офіцерів, 1930-і рр. [14]

Рис. 32. Вілла «Рів'єра» 1930-і рр. (не існує) Фото Х. Харчук 1990р. [1]

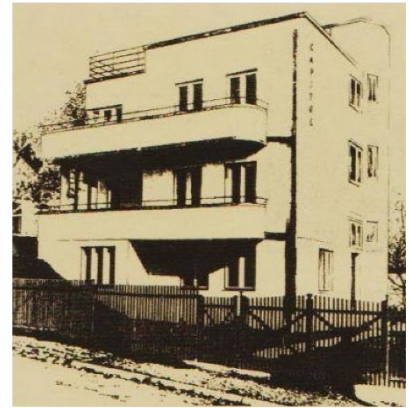

Рис. 33. Вілла «Капітоль», 1930р. Фото Х. Харчук 1990р. [1]

Рис. 34. Вілла «Мірамаре», 1930-і рр. Фото Х. Харчук 1990р. [1]

Рис. 35. Санаторій «Унігас», 1938р. Фото Х. Харчук 1990р. [1]

Рис. 30-35. Курорт Трускавець. Забудова 1929-1939 років.

Іншим не менш відомим, лікувальним курортом з цілющою водою, по праву, вважається Моршин (рис. 36-40). Відомий ще з 1875 року своїми першими водолікувальними закладами.

МОРШИН

Рис. 36. Санаторій “Моршин”, 1938 р. Бювет. На фоні водолікарня. [15]

Рис. 37. Моршин. Аптека_поч. XXст. [15]

Рис. 38. Моршин. Квартал Вілл “Варшав’янка. 1938 р. [15]

Рис. 39. Моршин. Гідромасаж. Гідропатія – водолікування. 1938 р. [15]

Рис. 40. Моршин. Інтер’єр здравниці_1938р. [15]

Рис. 36-40. Курорт Моршин, Львівська обл.

З настанням радянської влади всі приватні санаторії, вілли, які збереглись, були націоналізовані і об’єднані у державні санаторії. Колись

славний курорт продовжив своє існування, проте вже за іншими правилами і стандартами.

У 1920-39-их роках на теренах двох утворених, після розпаду Австро-Угорської імперії, державах Польщі та Чехословаччини активно пропагувався здоровий спосіб життя. Відпочинок, спорт, здоров'я, рекреація були гаслами тогочасних спортових спілок. Одним з таких напрямків розвитку рекреації для людей були походи у гори. У Польщі була створено ряд офіційних і напівофіційних туристичних організацій, котрі займались маркуванням туристичних маршрутів, популяризація піших мандрівок горами, будівництвом нових притулків у Бескидах, Горганах, Чорногорі, Мармароських та Роднянських альпах та інших гірських регіонах країни. Схожі організації були і по той бік кордону, котрий розділяв тоді Галичину і Закарпаття – у Чехословаччині. Деякі польські туристичні організації мали цілком пристойне фінансування. Для прикладу фінансування від міністерства залізниці, що дозволяло втілювати дуже амбітні проекти. З приводу цього, за дуже короткий термін на високогір'ї українських Карпат було розбудовано значну мережу високласних притулків для туристів. Концепція даних туристичних закладів була такою, що дозволяла туристам з посереднім досвідом мандрування горами пройти гірськими маршрутами за світловий день відстань від притулка до притулка, без використання наметів. Та й самі притулки скоріше нагадували першокласні двох/трьох рівневі готелі. Кожен зі своєю індивідуальною стильною архітектурою, авторськими інтер'рами. В середині, не рідко, окрім цілого ряду різних приміщень для ночівлі, були вітальні, більярдні, камінні зали, сауни, тощо (рис. 43,44,46). Притулки, котрі розташовувались в низинах, ближче до благ цивілізації, до яких була можливість доїхати транспортом, могли мати у своєму складі ще й функції харчування гостей - міні кафе чи бар/буфет (рис. 41,42,45). Мережа планувалась грандіозною і швидко втілювалась. Проте відомою завадою стала друга світова війна. Але не зважаючи на це, ряд притулків уціліли і після війни, але час невблаганний і до наших днів практично нічого не залишилось.

Землі Закарпаття також мали гучну славу щодо своїх лікувальних та рекреаційних курортів (рис.47-50). Кліматичні, бальнеологічні, лікувально-профілактичні, туристичні курорти і заклади відпочинку та оздоровлення існували тут ще із сер XIX ст. У селі Синяк, що поблизу сучасної Сваляви, розташований один з найстаріших курортів Закарпаття. Відомий своїми лікувальними властивостями ще з далекого 1832 року. Саме тут було облаштовано одні з перших лікувальних купелів Закарпаття (рис.47). Житлові будівлі курорту були подібними до сільських хат, котрі розташовувались

каскадно і досить компактно. Будівлі поєднували пішохідні алеї та, зважаючи на крутість рельєфу на території курорту, численні сходи.

ГІРСЬКІ ТУРИСТИЧНІ ПРИТУЛКИ.

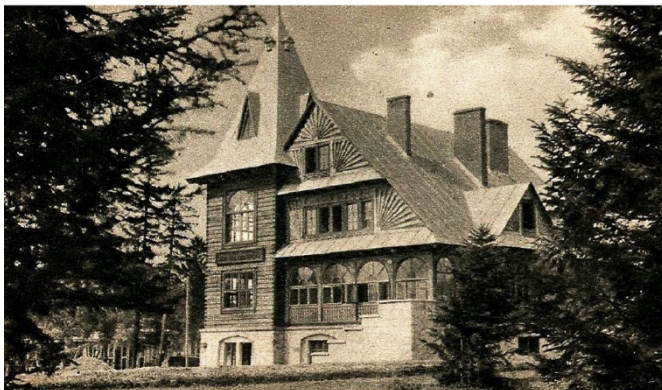

Рис. 41. Сянки. Туристичний притулок в в Бещадах [16]

Рис.42.Туристичний готель «Спорт» в селі Ужок 1930-і рр. [17]

Рис. 43. Туристич притулок «Schronisko» під г. Пікуй. [18]

Рис. 44. Турист притулок під Піп Іван Мармароський Vaškova Chata_1930р. [19]

Рис.45.с.Рафайлова. Тур. притулок Варшавського лижного клубу. 1924 [16]

Рис. 46. Туристич притулок під г. Хом'як [16]

Рис. 41-46. Гірські туристичні притулки у Карпатах.

Іншим відомим курортом із XIX ст. і до тепер, є місцевість у селі Кваси, з його унікальними цілющими джерелами. Схожим за своїм складом води є лише на французькому корорті Ля-Бурбуль, і у маловідомому лікувальному санаторію у Німеччині. Тут у Квасах (тоді село називалось Тисаборкут) з 1900-х років існував невеличкий заклад, котрий спеціалізувався на лікуванні ревматизму та запаленню суглобів. З часом він розвинувся у повноцінні два пансіонати Розенталь I і Розенталь II або «Порт Артур». Курорт був настільки популярним і дієвим, що кожного сезону його відвідувало від 2 до 3 тис чоловік.

Житловими будівлями курорту в ті часи були невеличкі одноповерхові вілли на декілька кімнат, збудовані в стилі історизму з вкрапленнями рис місцевої архітектури.

ЗАКАРПАТТЯ. Бальнеологічний курорт с. Сіняк. Неліпино- курорт мінеральних вод біля Сваляви.

Рис. 47. Курорт Сіняк. село Сіняк_ бальнеологічний курорт. 1900р. [20]

Рис. 48. Закарпаття. Пансіонат Розенталя. Вілла «Порт Артур». 1908р. [20]

Джерело Стефанія (фото Balatoni Múzeum)

Курорт у 1916 році (фото Balatoni Múzeum)

Рис. 49. Курорт Неліпино. [21]

Рис. 47-50. Бальнеологічний курорт у с. Сіняк та курорт мінеральних вод у с. Неліпино поблизу м. Сваляви.

Одним з найстаріших курортів Закарпаття є відомий ще за часів Австро-Угорщини курорт Неліпино, поблизу Сваляви. Перша згадка про Неліпино, як курорт, датується ще 1798 року. Проте потужного розмаху курорт набув у сер. XIX ст. На піку свого розвитку міг приймати одночасно близько 400 відвідувачів. Житловий фонд налічував декілька корпусів і приватних вілл, сумарно на 90 приміщень. Вілли зазвичай були однорівневі, невеликі з красивими відкритими ганками. Воодночас на території курорту було облаштовано воолікарню на 24 ванни. Непоправної шкоди курорту завдала перша світова війна, від лиха і руйнувань, якої він так і не поправився і припинив існування у 30-тих роках XX ст.

ЗАЛІЩИКИ

Рис.51. Заліщики. Курорт. Набережна пляж «Ліда». Ріка Дністер. [22]

Рис. 52. Заліщики. Панорама міста. Житлова забудова міста. [23]

Рис. 51-52. Кліматичний курорт Заліщики. Панорама.

Був на теренах Галичини курорт з унікальним, м'яким практично субтропічним кліматом, де майже 300-метрової висоти стіни каньйону великої ріки Дністер, захищали від вітрів. Де діяли сонячні пляжі з червня по жовтень, електрифіковані та озеленені набережні, променади алей набережної, пряме швидкісне залізничне сполучення з головними містами краю, вирощування своїх овочів і фруктів, ресторани, бари, танцювальні та спортивні майданчики, різноманітні приватні вілли та готельна інфраструктура для будь-якого вибагливого клієнта - це все Заліщики поч. ХХ ст. до другої світ. війни (рис. 53-56).

Рис. 53. Заліщики. Вілли міста. Фото.1930-і рр. [24]

Рис. 53-56. Кліматичний курорт Заліщики. Віллова забудова

Житловий фонд цього курорту, в основному, був представлений приватними віллами на декілька сімей та невеличкими готелями, пансіонатами (рис.53). Велика увага приділялась фаховому розплануванню територій, прибудинкового благоустрою, вуличному освітленню та озелененню. Асфальтові вулиці, телефонна та радіо мережа – усе було запроектовано та втілено згідно передових технологій того часу. Зараз це невеличкий райцентр на півдні Тернопільщини і, на жаль, сьогодні практично нічого не нагадує про розкішний курорт у минулому.

Висновки

1. Забудова територій курортно-рекреаційних містечок переважно віллами і міні-готелями породила надзвичайну різноманітність архітектурних вирішень, створила неповторний колорит поселень. Крім того, таке масове поширення вілл і міні-готелів свідчить, що цей тип житла:

- без сумніву користувався найбільшим попитом серед основної маси потенційних споживачів, з іншого боку, очевидно дозволяв максимально швидко реагувати на тогочасні запити і виклики суспільства.

2. На прикладі усіх розглянутих курортно-рекреаційних об'єктів прослідковується чітка закономірність: їхнє успішне функціонування, розбудова і розквіт краще здійснюється приватним бізнесом, при умові розробки і дотримання фахових містобудівних рішень, ефективного планування розвитку територій міста чи села.

3. Подальше вивчення даного архітектурного спадку вбачається у більш детальному аналізі функціональних і архітектурно-стилістичних впливів віллової забудови курортно-рекреаційних містечок Галичини і Закарпаття на більш пізні етапи розбудови цих територій після II світової війни і на архітектуру аналогічних об'єктів у XXI ст.

Література:

1. Харчук Х. (2008) Архітектура курортної забудови Трускавця XIX-першої половини XX ст. *Монографія*. – Апріорі. Львів. – С. 51-115.
2. Найстаріший лікувальний курорт на Львівщині. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://photo-lviv.in.ua/najstarishyj-likuvalnyj-kurort-na-lvivschni/>. [Дата звернення 14.11.2024]
3. Курорт в містечку Немирів на фото 1932 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://photo-lviv.in.ua/kurort-v-mistechku-nemyriv-na-foto-1932-roku/>. [Дата звернення 15.11.2024]
4. Мандрівка старим кордоном. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1409918519382710&set=pcb.1409949132712982>. [Дата звернення 16.11.2024]
5. Курорт Великий Любінь на унікальних світлинах міжвоєнного часу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://inlviv.in.ua/lviv/kurort-velykuj-lyubin-na-unikalnyh-svitlynah-mizhvoennogo-chasu>. [Дата звернення 16.11.2024]
6. Мандрівка старим кордоном. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.facebook.com/story.php/?story_fbid=1062718492526732&id=100063657745226&_rdg. [Дата звернення 16.11.2024]
7. Черче: Курорт української інтелігенції. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zaxid.net/cherche_kurort_ukrayinskoji_inteligenstsiyi_n1587444. [Дата звернення 17.11.2024]
8. Автом по Галичині. Цикл статей Галактіона Чіпки за 1936 рік. Частина 1. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/avtom-po-galichini-tsikl-statei-galaktiona-chipki-za-1936-rik-chastina-1/>. [Дата звернення 16.11.2024]
9. Розкішний курортний парк, або рекреаційний оазис Трускавця. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://photo-lviv.in.ua/rozkishnyj-kurortnyj-park-abo-rekreatsijnyj-oazys-truskavtsya/>. [Дата звернення 12.11.2024]
10. Чорно-біле сонце. Як відпочивали на воді на заході України майже 90 років тому (фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://firtka.if.ua/blog/print/cornobile-sonce-ak-vidpocivali-na-vodi-na-zahodi-ukraini-majze-90-rokiv-tomu-foto134622>. [Дата звернення 12.11.2024]
11. Мандрівка Старим Кордоном. (фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://www.facebook.com/photo/?fbid=543192042722033&set=a.273821642992409>. [Дата звернення 12.11.2024]
12. Трускавецькі вілли: Чарівність автентичного курортного містечка (фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://news.blog.net.ua/2024/04/zatyshni-villy-truskavtsia-avtentychna-arkhitektura-kurortnoho-mista/>. [Дата звернення 12.11.2024]
13. Truskawiec - Willa "Janina".(фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://onebid.pl/pl/%E0%A4%AA%E0%A5%8B%E0%A4%B8%E0%A5%8D%E0%A4%9F%E0%A4%95%E0%A4%BE%E0%A4%B0%E0%A5%8D%E0%A4%A1-Truskawiec-Willa-Janina-ok-1910/2119926>. [Дата звернення 12.11.2024]

14. Курорт Трускавець. Обличчя в часі. (фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zaxid.net/kurort_truskavets_oblichchya_v_chasi_n1426243. [Дата звернення 12.11.2024]
15. Курортний Моршин на унікальних світлинах 1938 року. (фото) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://photo-lviv.in.ua/kurortnyu-morshyn-na-unikalnykh-svitlynakh-1938-roku/>. [Дата звернення 16.11.2024]
16. Яким був готель в Сянках 80 років тому. (фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://photo-lviv.in.ua/yakym-buv-hotel-v-siankakh-80-rokiv-tomu/>. [Дата звернення 10.11.2024]
17. Як виглядав готель на перевалі Ужок майже 100 років тому. (фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tourinform.org.ua/yak-vyglyadav-gotel-na-perevali-uzhok-majzhe-100-rokiv-tomu>. [Дата звернення 10.11.2024]
18. Туристичний притулок “під Пікуєм”(фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://igormelika.com.ua/moi-karpati/ukrainski-karpati/turistichny-pritulok-pid-pikujem>. [Дата звернення 10.11.2024]
19. Туристичний притулок “Vaškova chata” в Мармароських Альпах/ ” (фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://igormelika.com.ua/moi-karpati/zhittya-buttya/turistichny-pritulok-vaskova-chata-v-marmaroskih-alpah>. [Дата звернення 10.11.2024]
20. Як виглядали найкращі курорти Закарпаття у ХІХ – ХХ столітті: історичні фото. (фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://24tv.ua/yak-viglyadali-naykrashhi-kurorti-zakarpattya-novini-ukrayini_n1382340. [Дата звернення 11.11.2024]
21. Неліпино: один із найдавніших курортів Закарпаття з липовим парком. (фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zaxid.net/nelipino_odin_iz_naydavnishih_kurortiv_zakarpattya_istoriya_foto_n1582669. [Дата звернення 11.11.2024]
22. Заліщики сто років тому: курортне життя містечка на Дністрі. (фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://culture.pl/ua/stattia/zalishchyky-sto-rokiv-tomu-kurortne-zhyttya-mistechka-na-dnistri>. [Дата звернення 11.11.2024]
23. Skrzyżowanie ulic Kolejowej i Grunwaldzkiej w Zaleszczykach. (фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://polska-org.pl/8823108,foto.html?idEntity=8823110>. [Дата звернення 11.11.2024]
24. Літні Заліщики на ретро фото. (фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://photo-lviv.in.ua/litni-zalishchyky-na-retro-foto/#google_vignette. [Дата звернення 11.11.2024]
25. Жирак Р.М (2019). Просторова організація малих поселень рекреаційного профілю Українських Карпат. Історичний аспект. Містобудування та територіальне. КНУБА, Київ. Вип.71. С.170–186. DOI: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2019.71.170-186>.
26. Божук Т.І. Рекреаційно-туристичні дестинації: теорія, методологія, практика: монографія. Львів: Український бестселер, 2014. 400 с.
27. Панченко Т.Ф., (2015). Ландшафтно-рекреаційне планування природно-заповідних територій. *Монографія*. Логос, Київ. – 176 с.
28. Панченко Т.Ф. (2009). Туристичне середовище: архітектура, природа, інфраструктура. *Монографія*. – К: Логос. – 176 с.
29. Савчук А.І. (2016). Передумови розвитку рекреаційної галузі в Карпатському регіоні в ХІХ - першій половині ХХ ст. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування* : наук.-техн. зб. КНУБА. – Київ. Вип. 42. - С. 209-219.
30. Юрчишин, Г.М. (2006). Дослідження ландшафтно-просторової організації рекреаційної системи Прикарпатської Гуцульщини. *Містобудування та територіальне планування*. К. : КНУБА. Вип.23. С. 365-369.

Yuriy Hnes,

Lviv Polytechnic National University, Lviv

**VILLAS OF GALICIA AND TRANSCARPATHIA RESORTS
late XIX-mid XX century - REPRESENTATIVES OF MODERN
RECREATIONAL SETTLEMENTS**

The article analyses historical analogues of residential resort villas, which became forerunners of a new modern type of recreational multi-format settlements, particularly for the Western region of Ukraine. The main focus of this study is on villas and mini-hotels, as one component of the resort, of different functional directions in Galicia and Transcarpathia in the late 19th - to mid-20th centuries.

The end of the XIX century in Europe was marked by the rapid development of industry, construction of new transport routes, including railways. Villages and towns, through which the railway tracks were laid, received great opportunities for development. This process did not bypass the recreational and resort industry. New resort and recreational areas of different directions were opened: medical, sanitary and therapeutic, balneological, climatic, landscape and recreational areas. There appeared completely new branches of recreation for the masses - active mountain hiking with an extensive network of tourist shelters. These changes did not bypass the cities and villages of western Ukraine, the lands of which at that time were part of Austria-Hungary and Romania, and after 1918 - Poland, Czechoslovakia, Romania.

In a relatively short historical period, a large number of architecturally interesting resort and recreational facilities appeared on these lands. Of particular interest are the then villas and mini-hotels of the resorts. According to modern researchers they became prototypes of modern recreational settlements. The geography of resort and recreational facilities of modern Galicia and Transcarpathia is quite extensive. Several centres of attraction can be distinguished, which are conditioned by the presence of healing waters and special natural and climatic conditions.

The development of the territories of the then resort and recreational towns mainly with villas and mini-hotels gave an impetus to a variety of architectural solutions. This created a unique flavour of recreational settlements. This is evidenced by the fact that this type of housing: was undoubtedly in the greatest demand among the bulk of potential consumers; and also obviously allowed the fastest possible response to the demands and challenges of the time. Today there is a clear pattern: the successful functioning, development and prosperity of such resorts occurs when it is performed by private business, but under the condition of high-quality

development of professional urban planning solutions, effective planning of the territory.

Keywords: villa; resort; recreation; settlement.

REFERENCES

1. Harchuk H. (2008) Arhitektura kurortnoyi zabudovi Truskavcya HHH-pershoyi polovini HH st. Monografiya. – Apriori. Lviv. – S. 51-115. {in Ukrainian}
2. Najstarishij likuvalnij kurort na Lvivshini. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://photo-lviv.in.ua/najstarishyj-likuvalnyj-kurort-na-lvivschni/> [Data zvernennya 14.11.2024]. {in Ukrainian}
3. Kurort v mistechku Nemiriv na foto 1932 roku [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://photo-lviv.in.ua/kurort-v-mistechku-nemiriv-na-foto-1932-roku/>. [Data zvernennya 15.11.2024]. {in Ukrainian}
4. Mandrivka starim kordonom. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1409918519382710&set=pcb.1409949132712982>. [Data zvernennya 16.11.2024]. {in Ukrainian}
5. Kurort Velikij Lyubin na unikalnih svitlinah mizhvoyennogo chasu. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://inlviv.in.ua/lviv/kurort-velykyj-lyubin-na-unikalnyh-svitlynah-mizhvoyennogo-chasu>. [Data zvernennya 16.11.2024]. {in Ukrainian}
6. Mandrivka starim kordonom. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: https://www.facebook.com/story.php/?story_fbid=1062718492526732&id=100063657745226&_rdr. [Data zvernennya 16.11.2024]. {in Ukrainian}
7. Cherche: Kurort ukrayinskoyi inteligenciyi. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: https://zaxid.net/cherche_kurort_ukrayinskoyi_inteligentsiyi_n1587444. [Data zvernennya 17.11.2024]. {in Ukrainian}
8. Avtom po Galichini. Cikl statej Galaktiona Chipki za 1936 rik. Chastina 1. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/avtom-po-galichini-tsikl-statei-galaktiona-chipki-za-1936-rik-chastina-1/>. [Data zvernennya 16.11.2024]. {in Ukrainian}
9. Rozkishnij kurortnij park, abo rekreacijnij oazis Truskavcya. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://photo-lviv.in.ua/rozkishnyj-kurortnyj-park-abo-rekreacijnyj-oazys-truskavtsya/>. [Data zvernennya 12.11.2024]. {in Ukrainian}
10. Chorno-bile sonce. Yak vidpochivali na vodi na zahodi Ukrayini majzhe 90 rokiv tomu (foto). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://firtka.if.ua/blog/print/cornobile-sonce-ak-vidpocivali-na-vodi-na-zahodi-ukraini-majze-90-rokiv-tomu-foto134622>. [Data zvernennya 12.11.2024]. {in Ukrainian}

11. Mandrivka Starim Kordonom. (foto). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu <https://www.facebook.com/photo/?fbid=543192042722033&set=a.27382164299240>
9. [Data zvernennya 12.11.2024]. {in Ukrainian}
12. Truskavecki villi: Charivnist avtentychnogo kurortnogo mistechka (foto). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu <https://news.blog.net.ua/2024/04/zatyshni-villy-truskavtsia-avtentychna-arkhitektura-kurortnoho-mista/>. [Data zvernennya 12.11.2024]. {in Ukrainian}
13. Truskawiec - Willa "Janina".(foto). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://onebid.pl/pl/%E0%A4%AA%E0%A5%8B%E0%A4%B8%E0%A5%8D%E0%A4%9F%E0%A4%95%E0%A4%BE%E0%A4%B0%E0%A5%8D%E0%A4%A1-Truskawiec-Willa-Janina-ok-1910/2119926>. [Data zvernennya 12.11.2024]. {in Ukrainian}
14. Kurort Truskavec. Oblichchya v chasi. (foto). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: https://zaxid.net/kurort_truskavets_oblichchya_v_chasi_n1426243. [Data zvernennya 12.11.2024]. {in Ukrainian}
15. Kurortnij Morshin na unikalnih svitlinah 1938 roku. (foto) [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://photo-lviv.in.ua/kurortnyy-morshyn-na-unikalnykh-svitlynakh-1938-roku/>. [Data zvernennya 16.11.2024]. {in Ukrainian}
16. Yakim був готель в Syankah 80 років тому. (foto). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://photo-lviv.in.ua/yakym-buv-hotel-v-siankakh-80-rokiv-tomu/>. [Data zvernennya 10.11.2024]. {in Ukrainian}
17. Yak viglyadav готель на перевалі Uzhok майже 100 років тому. (foto). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://tourinform.org.ua/yak-vyglyadav-gotel-na-perevali-uzhok-majzhe-100-rokiv-tomu>. [Data zvernennya 10.11.2024]. {in Ukrainian}
18. Turistichnij pritulok “pid Pikuyem”(foto). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <http://igormelika.com.ua/moi-karpati/ukrainski-karpati/turistichny-pritulok-pid-pikujem>. [Data zvernennya 10.11.2024]. {in Ukrainian}
19. Turistichnij pritulok “Vaskova chata” v Marmaroskih Alпах/ ” (foto). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <http://igormelika.com.ua/moi-karpati/zhittya-buttya/turistichny-pritulok-vaskova-chata-v-marmaroskih-alpah>. [Data zvernennya 10.11.2024]. {in Ukrainian}
20. Yak viglyadali najkrashi kurorti Zakarpattya u XIX – XX stolitti: istorichni foto. (foto). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: https://24tv.ua/yak-viglyadali-naykrashhi-kurorti-zakarpattya-novini-ukrayini_n1382340. [Data zvernennya 11.11.2024]. {in Ukrainian}

21. Nelipino: odin iz najdavnishih kurortiv Zakarpattya z lipovim parkom. (foto). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: https://zaxid.net/nelipino_odin_iz_naydavnishih_kurortiv_zakarpattya_istoriya_foto_n1582669. [Data zvernennya 11.11.2024]. {in Ukrainian}
22. Zalishiki sto rokiv tomu: kurortne zhittya mistechka na Dnistri. (foto). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://culture.pl/ua/stattia/zalishchyky-sto-rokiv-tomu-kurortne-zhyttya-mistechka-na-dnistri>. [Data zvernennya 11.11.2024]. {in Ukrainian}
23. Skrzyzowanie ulic Kolejowej i Grunwaldzkiej w Zaleszczykach. (foto). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://polska-org.pl/8823108,foto.html?idEntity=8823110>. [Data zvernennya 11.11.2024]. {in Ukrainian}
24. Litni Zalishiki na retro foto. (foto). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: https://photo-lviv.in.ua/litni-zalishchyky-na-retro-foto/#google_vignette. [Data zvernennya 11.11.2024]. {in Ukrainian}
25. Zhirak R.M. (2019). Prostorova organizaciya malih poselen rekreacijnogo profilyu Ukrayinskih Karpat. Istorichnij aspekt. Mistobuduvannya ta teritorialne. KNUBA, Kiyiv. 2019. Vip.71. S.170–186. DOI: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2019.71.170-186>. {in Ukrainian}.
26. Bozhuk T.I. Rekreacijno-turistichni destinaciyi: teoriya, metodologiya, praktika: monografiya. Lviv: Ukrayinskij bestseler, 2014. 400 s. {in Ukrainian}.
27. Panchenko T.F., (2015). Landshaftno-rekreacijne planuvannya prirodno-zapovidnih teritorij. Monografiya. Logos, Kiyiv. – 176 s. {in Ukrainian}.
28. Panchenko T.F. (2009). Turistichne seredovishe: arhitektura, priroda, infrastruktura. Monografiya. – K: Logos. – 176 s. {in Ukrainian}.
29. Savchuk A.I. (2016). Peredumovi rozvitku rekreacijnoyi galuzi v Karpatskomu regioni v HIH - pershij polovini HH st. Suchasni problemi arhitekturi ta mistobuduvannya: nauk.-tehn. zb. KNUBA. – Kiyiv. Vip. 42. - S. 209-219. {in Ukrainian}.
30. Yurchishin, G.M. (2006). Doslidzhennya landshaftno-prostorovoyi organizaciyi rekreacijnoyi sistemi Prikarpatiskoyi Guculshini. Mistobuduvannya ta teritorialne planuvannya. K.: KNUBA. Vip.23. S. 365-369. {in Ukrainian}